

Nefsini Bilen Rabbini Bilir

Nefis, zat manasına gelir. Yani cisim ve ruhun ikisine birlikte **nefis** denilir.

“ Nefis, insanın daire-i hayatı içindeki cisim, ruh ve kalbin ve onlar içindeki göz, dil, akıl ve hayal gibi zahirî ve bâtinî hasseleridir.”

Nefsini bilmekten maksat, insanın yaratılış ve mahiyetini bilmesi demektir. İslâm âlimleri ittifakla buyururlar ki,

“Allah’a giden yollar nihayetsizdir. Zira zerreden yıldızlara, kamerden güneşlere kadar her şey O’nun mevcudiyetine delildir.”

Bu mevcudat içinde Allah’ın varlık ve birliğine en büyük delil, en kısa ve yakın yol insanın kendisidir. Esmâ-i Hüsnâ ve Sıfat-ı Kudsiyenin en geniş ve en berrak aynası insandır. Zira bu kutsi hakikatler kemaliyle yalnız insanda tecelli etmektedir. Bu bakımdan mahlûkatın en mükemmeli insandır. Onun hilkatindeki garabeti ve mahiyetindeki ulvîyeti düşünmekte akıl aciz kalıp, hayrete düşmektedir. İnsan kendi nefisine ve mahiyetine dikkatle bakar ve tefekkür ederse, yüzlerce belki binlerce harikulade esrarı görür ve Allah’ın en büyük eseri olduğunu idrak eder.

Cenab-ı Hakk’ın en büyük eseri insandır. Allah (c.c) insandan daha büyük, daha şerefli, daha itibarlı, daha sevgili ve daha üstün bir mahlûk yaratmamıştır. Bu vasıflarından dolayıdır ki, Allah’ı kemal manada anlayıp anlatan insandır. O, bu yönüyle cin ve meleklerden üstün kılınmıştır.

Evet, insan şu kâinat kitabının bir nüsha-i camiasıdır. Ondaki her sahife, her cümle ve kelime nihayetsiz manalar ihtiva eder. Basiret sahibi her insan, bu sahifelerde tecelli eden binler âyeti ve ilâhi hikmetleri görür, okur ve onu yazan Halık’ının mevcudiyetini bilir ve O’nun azamet ve kudretini tasdik eder.

“Ey kendini insan bilen insan! Kendini oku! Yoksa hayvan ve camid hükmünde insan olmak ihtimali var!”37

---

cümlesi yukarıda belirtilen gerçeğin vecîz bir ifadesidir. Evet, insanın zatı maddeten küçük bir cüz ve cüz'î gibi görünse de ihtiva ettiği ilâhi sırlar itibariyle sanki büyük bir âlemdir. Hazret-i Ali (ra.) bu hakikatı şöyle ifade buyurmuştur:

“İnsan maddeten küçük bir mahlûk olmakla beraber, onda bütün âlem gizlidir.”

Cenab-ı Hakk'ın en mükerrem mahlûku olan peygamberler ve onların izinden giden kamil mü'minler, *“Nefsini bilen Rabbini bilir.”* hakikatini hayatlarına en mükemmel manada tatbik etmişler ve başkalarına da örnek olmuşlardır.

İnsanın nefsinin tanımalarının çok cihetleri vardır. Bir ayette mealen şöyle buyrulmaktadır:

“Dehrin (zamanın) akışı içinde öyle zaman geçti ki, o dönemde insanın adı dahi anılmazdı. Biz insanı katışık bir meniden yarattık. Onu imtihan ediyoruz. Bu sebeple kendisini işiten ve gören bir varlık olarak yarattık.”³⁸

Evet, insanın vücudundan hiçbir eser yok iken, nasıl oldu da bir katre sudan hâlden hâle, tavırdan tavra değişip tekâmül ederek insan şeklini aldı? O bir damla su içinde ne et, ne kemik, ne göz, ne kulak, ne can, ne de akıl... Hâsılı zahirî ve batınî hiçbir aza ve duygu yok iken, nasıl gören ve işiten bir varlık hâline geldi. İnsan, kendisine nasıl muntazam bir vücut verildiğini, her şeyi tefekkür eden bir akla, dünyayı temaşa eden bir göze, sesleri işiten kulağa nasıl malik olduğunu düşünüp, bunların Allah'ın inayeti, ihsanı ve keremi olduğunu idrak etmelidir.

İnsanın vücudundaki azaların birbiri ile münasebeti ve birbirine yardımı ne kadar mühim ve ne kadar hikmetlidir. Mesela, bütün azalar aralarındaki münasebet ve yardımlaşma olmasa idi, akıl manasız kalırdı ve bugün ki fen ve terakkiyatlar vücuda gelemezdi. Göz ve kulak gibi sair azalar da aynı şekilde birbirine yardım etmese idi, hayat azap olurdu. İşte insan, vücudundaki her bir azanın binler hikmetini düşünüp tefekkür ederek kendini ve Rabbini bilir. Kâinattaki her mahlûkun, insanın istifadesine göre yaratılmasını ibretle ve hayretle tefekkür eder. Bu ise, kişinin kendini bilmesinin başka bir vechesidir.

İnsanın kendisini bilmesinin diğer bir ciheti de, esma-i İlahiyeye âyine olmasıdır.

Evet, insanın kendi mahiyetine takılan sıfatlarını tefekkür edip, onlarla Halık'ının

---

sıfatlarını kıyas yoluyla bilmesi ve “üstünde nakışları görünen esma-i İlahiyeye âyinedarlık” etmesidir.

Evet, bu mahiyetteki bir insan, nefsinin derinden derine tefekkür etmekle Halık'ına tahkiki bir surette iman eder. Böyle sağlam bir iman ise, ancak tefekkürle mümkündür. Zaten Cenab-ı Hakk'ın insana akıl ihsan etmesinin hikmeti de budur.

İnsan kendisinde tecelli eden esma ve sıfatları tefekkür ettikçe Cenab-ı Hakk'ın isim ve sıfatlarına en mükemmel bir ayna olduğunu anlar. Evet, her mahlûk, bir ayna ve mükemmel bir nakıştır, ama insan “*Nakş-ı azamdır.*” Zira insanın hilkatinde öyle esrar-ı İlahi ve kudret-i rabbani vardır ki, onu ne cin ne de melek taifesi idrak edebilir. Demek ki, insanı kemaliyle anlayan yine kendisi olmuştur. İşte kendini anlayan bir insan, elbetteki Rabbini bilir, bu noktada, melek ve cinlerin fevkine çıkar.

Böyle bir insan kendi mahiyetinin ulvîyetini hayretle tefekkür, yaratılışındaki hakikatleri ibretle ve dikkatle temaşa ederse, kendisine verilen nimetlerin bir Mün'im tarafından ihsan edildiğini düşünür ve idrak eder. “*Sübhanallah*” der ve O'na şükür ile mukabele eder.

Bu hakikatleri gören bir insanın, kendisine *akıl, ruh, istidat, vicdan, aşk, şevk ve iman* gibi manevî ve cihanbaha latifeleri ihsan eden **Halık**'ını bilmemesi mümkün müdür?.

Kendisinin bir damla sudan yaratıldığını ve ona verilen zahirî ve batinî duyguların menfaatlerini düşünen akıl sahibi bir insanın, Rabbine karşı marifet ve muhabbeti her an ziyadeleşir ve kendi aciz kudretinin üstünde merhamet ve inayet sahibi bir kudret-i kâmilinin mevcut olduğunu idrak eder.

İnsanın nefsinin tefekkür etmesine dair saydıklarımız bu misaller, denizden bir katre, güneşten bir ziyadır.

Bir arif-i billahın nazarında bu kâinat nizam ve intizamıyla Cenab-ı Hakk'ın varlığını ve birliğini ilan eden mücessem bir delil ve bir hüccettir. Kâinatın her bir eczasında, çiçeğinde, meyvesinde, ağacında insanı vecde getirici bir cazibe vardır. İnsan bunların letafet ve ziyetlerini temaşa ettikçe, azamet-i subhaniyenin ulvîyetine hayran olur. Erbab-ı kemal için bundan daha büyük bir zevk ve aşk mı olur? Aşk-ı hakiki ile dolu olan gönülleri hangi keder ve üzüntü mahzun edebilir?

*"Âlemleri tenvir eder envar-ı kemalin,
Her zerrede meşhud olur asar-ı kemalin.
İdrak edemez kühünü erbab-ı ukul,
Akılları mesrur eder esrar-ı kemalin."*

İslâm filozofları demişlerdir ki:

*“Allah’ın insana verdiği en büyük ve en hayırlı ve en nuranî hediyesi **akıldır.**”*

Zira insan, kendi nefis ve mahiyetini o nur ile bilebilir.

Aklın şerefi, insana kendini bildirmesi ve tefekkür ettirmesidir. Çünkü tefekkür, insanı Halık’ını bilmeye götürür.

Musibetlerin en şerlisi ve cehaletlerin en büyüğü kendini bilmemektir. Ehl-i dalaletin küfürde kalmalarının yegâne sebebi işte budur. Yani kendi nefislerini tefekkür etmemeleridir.

Dalalet ve cehalet gibi gayriinsanî yollara süluk etmek, insanın yaratılışındaki hikmetle asla kabil-i telif olamaz. Kendini bilemeyen kâinattaki nizam ve ahenkteki manayı kavrayamaz. Bu ise tam anlamıyla cehl-i mürekkep, yani katmerli bir cehalettir.

Zerrelerden yıldızlara ve güneşlere kadar ibret alan akıl sahipleri için bu kâinat, Kudret ve Azamet-i ilâhiyeyi ilan eden antika eserlerin bir teşhirciğidir..

Gerek kendi nefisine gerekse kâinata sathi ve cahilane bir nazarla bakmak, hiçbir zaman akıl ve fikirle bağdaşmaz. Her şeyin kıymet ve değeri olduğu gibi, insanında kıymeti ve değeri Mevla’sını bilmesinde ve O’nun asarını tefekkür etmesindedir.

Yunus Emre’nin dediği gibi,

“İlim ilim bilmektir, ilim kendin bilmektir...”

İlim hakikatının başlangıcı ve aslı, kişinin kendi nefisini bilmesiyle mümkündür. Buna hiçbir vicdan sahibi itiraz edemez. İnsanın bu dağdağalı ve keşmekeş dünyada huzur içinde yaşaması nefisini bilip, kendini okumasına bağlıdır. Hem kendi nefisine ve hem de âlemi insaniyete faydalı olması buna bağlıdır.

İnsanın kendini bilmesinin başka bir ciheti de kensinin bu dünyada bir memur ve misafir olduğunu, ebedi bir saadeti kazanmak ve kaybetmek imtihanı geçirdiğini, mahiyetinde nihayetsiz acz, fakr ve naksın bulunduğunu, cisminin taştan ve demirden olmayıp, her an yıkılmaya mahkûm et ve kemikten yaratıldığını idrak etmesi ve bu şuur ile Rabbine karşı kulluk vazifesinde hassasiyet göstermesidir.

Dipnotlar:

37. Sözlər.

38. İnsan Suresi, ayet, 1-2.